

Joukkuepeli ei katso sukupuolta

Eri sukupuolet voivat toimia samassa urheilujoukkueessa, jos tahtoa ja taitoa on.

TUTKIJA JA POIKIEN JÄÄKIEKKOJOUKKUEEN HUOLTAJA Anna-Liisa Ojala, ja lätkää eri tasoilla ja asetelmissa valmentanut Patrick Kåla keskustelevat kirjoituksessa turvallisuudesta ja ammattimaisesta urheilukulttuurista. Siinä pelaajat ja toimihenkilöt eri sukupuolista ja monenlaisin tarpein mahduttavat ongelmitta samaan joukkueeseen, jos joukkueen toiminta järjestetään arjessa oikein.

Otin itselleni kirjoitustehtävän, jonka edessä tunnen kyvyttömyyttä tarttua aiheeseen jostain järkevistä, neutraalista ja objektiivisesta kulmasta. Aihe on itselleni niin läheinen ja arkinen, että siitä on vaikeaa kirjoittaa asiatekstiä. Silti aihe on lasten, nuorten, urheilun ja jopa ihmisyyden kannalta niin tärkeä, että siitä on puhuttava ja kirjoitettava – riippumatta siitä, onko lopputulos laadukkaasti tyhjentävä tai edes tyhjentävästi laadukas.

Kun kaksi vuotta koronapandemian arkea on takana, on lehdistö uutisoinut yli 20 000 harrastuksensa lopettaneesta lapsesta ja nuoresta (Miettinen 2022). Rajoitukset ovat hankaloittaneet lasten ja nuorten kiinnittymistä liikunnalliseen

elämäntapaan ja seuratoimintaan. Pandemian aikana ja jo ennen sitä on uutisoitu viihdelaitteista, jotka kilpailevat lasten ja nuorten ajasta liikunnan kanssa (esim. yle.fi 2021).

Samalla on tunnistettu jo jonkin aikaa, että myös vapaaehtoisia toimijoita on yhä vaikeampaa houkutella ja sitouttaa seuratoimintaan pitkäjänteisesti (Koski & Mäenpää, 2018, 65). Oma vapaa-aika ajaa pidempiaikaiseen seuraaktiivisuuteen sitoutumisen ohi. Ennen viihdelaitteita ja yksilöllisen vapaa-ajan arvostamista on varmasti ollut joku muu tekijä, joka vaikutti negatiivisesti lasten urheilemiseen ja harrastamisintoon tai vanhempien haluun osallistua niiden järjestämiseen.

Kannattaisiko pohtia myös urheilun sisäisiä toimintamalleja? Tarjoaisiko koronapandemian pakkosuvanto juuri sen hengähdyshetken, jolloin olisi hetki aikaa tarkastella kriittisesti urheilun arkea sen sisältä käsin? Olisi tunnistettava urheilun toimintatavoista ne, jotka houkuttelevat ottamaan osaa, pysymään mukana ja tarjoavat hyvän kasvuympäristön. Miten urheilu loisi ympäristön, jossa ke-

Kuva: Tytti Ojala

hittyminen on mahdollista moninaisuutta kunnioittaen ja turvallisesti?

Tutkija hyödyllisellä harhapolulla

En ole houkuttelevan urheiluharjoittelun sisällön suunnittelun tai toteuttamisen ammattilainen. En ole siis valmentaja. Olen tutkija, joka sattui eksymään tutkimusmatkoillaan 18–20-vuotiaiden poikien jääkiekkomaailmaan. Tutkimusmatkasta syntyi etnografia *Kaukaloissa kasvaneet* (2021), jossa tarkastelen 18–20-vuotiaiden nuorten miesten jääkiekon arkea nuorisojääkiekon korkeimmalla sarjatasolla.

Olen myös toiminut parin kauden ajan JYPin U20-joukkueen huoltajana, joten poikien joukkuearki on tullut minulle tutuksi sekä tutkimuksen että harrastuksen kautta. Pyysin keskustelukumppaniksi Patrick Kålan, joka on valmentanut oman junioripelaajauransa jälkeen JYPin naisten mestisjoukkuetta. Nykyään hän toimii JYPin U15-joukkueen vastuvalmentajana ja JYPin liigajoukkueen videovalmentajana.

Tältä pohjalta pohdin, miten nuorisourheilussa varmistetaan hyvä ja turvallinen kasvuympäristö kaikille, vaikka samassa ryhmässä tai joukkueessa voi toimia miehiä, naisia, tyttöjä ja poikia. Kokonaisuuteen voi liittyä paljon muunkinlaista moninaisuutta. Mitä erityisvaatimuksia etenkin sukupuolten moninaisuus aiheuttaa urheilun harrastustoiminnan arjessa? Vai täytyykö sitä edes huomioida mitenkään?

Sukupuolen merkitys

Sukupuolikysymys on nuorisourheilun arjessa keskeinen, vaikka ensituntuma saattaa olla toinen. Urheilusta kirjoittaneet antropologit Niko Besnier, Susanna Brownell ja Thomas F. Carter (2018, 3–7) kuvaavat teoksessaan *The Anthropology of Sport*, kuinka kansalaisuuden lisäksi nimenomaan sukupuoli on jäsentänyt urheilun ja urheilukilpailujen organisoitumista eri tavoin. Urheilulajien sukupuolittuneisuutta ja siihen liittyviä asenteita pyritään nykyään myös purkamaan tietoisesti, ja tarjoamaan mahdollisuus harrastamiseen kaikille. Naispalloilijat ja -kiekkoilijat hyödyntävät poika- ja miesjoukkueita saadakseen fyysisempiä harjoitusolosuhteita, vaikka sekajoukkueilla ei korkeilla sarjatasoilla pelatakaan. Siten sekä tytöt että pojat kasvavat urheilemisen arkeen, jossa kaikki joukkueoverit eivät ole välttämättä samaa sukupuolta.

Sukupuolittuneisuuden purkamista pyritään lisäämään myös seuratoimijoiden puolella. Joukkueissa toimii lääkäreinä, fysioterapeutteina ja hierojina yhtä lailla naisia kuin miehiä. Nykyään naisia näkyy myös joukkueenjohtajina ja muissa hallinnollisissa tehtävissä, kuten vaikkapa Kärppien, Tapparain tai Jukurien U20-joukkueissa. Myös tyttöjen ja naisten jääkiekkjoukkueissa on yhä enemmän valmentajina ja muina johtoryhmän jäseninä naisia, vaikka yhä tyttäjä valmentavat ja huoltavat laajalti miehet.

Varusteista huolta pitävien naishuoltajien määrä on yhä liki olematon varsinkin poikien ja miesten lätkässä. Tulimme Patrick Kålan kanssa keskustellessamme kuitenkin hy-

vin nopeasti siihen yhteiseen näkemykseen, että osallistujat mahtuvat kyllä hyvin samaan joukkueeseen, mikäli toiminta on ammattimaista ja turvallista. Mitä ammattimaisuus ja turvallinen kulttuuri sitten tarkoittavat, ja millaisin toimintamallein ne varmistetaan urheilujoukkueen arjessa?

Kålan valmennuskokemuksen mukaan *luottamussuhteen rakentaminen ja sen ylläpito ovat aina keskeistä kaikille turvallisessa joukkue toiminnassa*. Hyvään luottamussuhteeseen kuuluu se, että jokainen voi ja saa olla oma itsensä. Nuoret urheilijat ovat herkässä kasvuiässä, jolloin valmentajan on kyettävä kommunikoimaan rakentavasti ja tarjottava tilaa terveen itsetunnon kehittämiseksi. Kåla korostaa, ettei omana itsenä oleminen tarkoita kuitenkaan sitä, että saa käyttäytyä huonosti, vaikka kokisi olevansa minkäläinen persoona tahansa. Yksilöiden pitää sopeuttaa käyttäytymistään niin, ettei mitään tahansa päästetä suusta tai käyttäytyä epäkunnioittavasti.

Naisena miesvaltaisessa joukkueessa

Omassa huoltajaroolissani koen, että miesvaltaisessa joukkueessa voin toimia omana itsenäni myös naisellisinakin pidettyjen piirteiden mukaisesti. Kyselen herkästi pelaajilta, onko heillä riittävästi päällä kylminä päivinä, tai että eihän luistin varmasti paina, vaikka nilkassa näkyykin punaista jälkeä. Lähetän myös usein viestiä yksikseen asuville pelaajille heidän ollessaan kiipeänä, onko kotona varmasti ruokaa vai pitääkö käydä kaupassa.

Joku voisi pitää tätä äidillisenä hössöttämisenä. Pelaajat ja valmentajat tuntuvat kuitenkin tottuneen tähän. He myös pyytävät hyvin helposti apua sitä tarvitessaan. On kuitenkin myös tärkeää huomata valmentajien linjaukset. Valmentajat vastaavat viime kädessä joukkueensa toimivuudesta, joten heidän linjassaan on pitäydettävä omista mieltymyksistä ja taipumuksista huolimatta.

Ammattimaiseen ja turvalliseen urheilukulttuuriin kuuluu myös se, että keskitytään olennaiseen ja toimitaan olennaisista palvelevassa roolituksessa mahdollisimman laadukkaasti. Muistutan itseäni toistuvasti siitä, miksi toimin huoltajana. Mitkä ovat huoltajan tehtävät jääkiekkjoukkueessa? Itse ajattelen, että kilpajääkiekkoon keskittyvän joukkueeni tehtävänä on kehittää pelaajia ja joukkuetta sekä voittaa pelejä kehittymisen kautta. Tehtäväni on siis ensisijaisesti varmistaa, että valmentajat voivat keskittyä kehittämään pelaajia, ja pelaajat voivat keskittyä kehittymiseensä ilman huolia varusteiden toimivuudesta.

Yritän hoitaa tehtäväni mahdollisimman hyvin ja keskittyä siihen. Esimerkiksi pelaajien tai johtoryhmän saunaillet tai arvostuksen saaminen kaveeraamisesta pelaajien, valmentajien tai vanhempien kanssa on minulle täysin toissijaista. Huoltajan ei myöskään kuulu kyseenalaistaa, pitäisikö joukkueeseen päästää myös joitakin pelaajia – kuten tyttöjä – harjoittelemaan vai ei. Nämä keskustelut kuuluvat muille. Tehtävänäni on huoltaa laadukkaasti seurajohdon joukkueeseen valitsemia pelaajia ja valmentajia sekä varmistaa, että kaikilla pelaajien olosuhteet ovat kunnossa esimerkiksi varusteiden pukemiseen.

Pukukoppiarjen ongelmat ratkaistavissa

Urheilujoukkueen arkeen kuuluu liki poikkeuksetta jokin määrä fyysisyyttä ja alastomuutta. Vaatteita vaihdetaan pienissä tiloissa, ilon ja pettymyksen tunteita puretaan läheisesti, ruumiita muokataan ja tarkastellaan kuin objekteina. Koimme Kålan kanssa keskustellessamme molemmat, ettei alastomuuteen liittyvä yksityisyyden kunnioittaminen ole sukupuolisidonnaista. Valmentajan tai huoltajan ei tarvitse olla pukukopissa silloin, kun vaatteita vaihdetaan, oli kyse sitten pojista, tytöistä, miehistä tai naisista.

Lisäksi valmentajat ja huoltajat käyvät pelaajien kanssa keskusteluita vain silloin, kun keskustelun osapuolet ovat pukeissa. Jos joukkueessa on eri sukupuolisia pelaajia, rakennetaan toimintatavat alusta asti sellaisiksi, että vaatteet voidaan vaihtaa ja suihkussa voidaan käydä eri tiloissa tai ainakin eri aikaan. Kun toimintamalli toteutetaan valmentajalähtöisesti, ei siitä tarvitse tehdä numeroa.

Kålan mukaan pukeutumis- ja suihkurauhan kannalta on oleellista, että joku vahtii sitä käytännössä. On aivan keskeistä, että joukkue toiminnassa ei hyväksytä tilanteita, joissa yksityisyyttä tai koskemattomuutta loukataan millään tavalla. Epäilysten herätessä asiaan on puututtava heti. Vaikka puuttumisvastuu on joukkueessa jokaisella, niin käsittelyvastuu on viimekädessä aina vastuuvallmentajalla.

Koen, ettei alastomuuteen liittyviä hankalia tilanteita voi täysin välttää. Joskus joku pelaaja päättää vaihtaa vaatteensa silloin kun olen vielä kopissa. Toisinaan joudun taas auttamaan loukkaantunutta pelaajaa myös vaatteidenvaihdossa. Näissä tilanteissa on jälleen keskityttävä olennaiseen ja siirrettävään huomiota vähäpukaisuudesta muualle. On myös reilua kysyä pelaajilta, milloin koppiin voi tulla ja valita kulkureitit sen mukaan, että pelaajat saavat tarvitsemansa yksityisyyden.

Pelaajien ruumiiden huomiointi tai kommentointi ei kuulu millään tavalla huoltajan arkeen muutoin kuin siltä osin, jos esimerkiksi hiertymä tai loukkaantuminen vaatii toimenpiteitä. Kåla sanoo olevansa todella tarkka sen kanssa, ettei hän kommentoi valmentajana huolimattomasti tai tarpeettomasti esimerkiksi pelaajan ruumiinrakennetta. Näillä lausahduksilla on aina kauaskantoiset vaikutukset.

Jokainen on yksilö

Ammattimaiseen ja turvalliseen urheilukulttuuriin kuuluu myös se, että vaikka toimitaan sukupuolittuneissa toimintaympäristöissä, kuten poikien tai tyttöjen kilpajoukkueissa, urheilijat huomioidaan aina yksilöinä, ei sukupuolen, tietyn kulttuurin, tietyn perheen tai vaikkapa tietyn ikäluokan edustajina. Kaikilla urheilijoilla on omanlaisensa tarpeet ja tottumukset, ja niitä pitää kunnioittaa – varsinkin jos ne tukevat myös toiminnan päämääriä, kuten kehittymistä.

Oman kokemukseni mukaan jotkut pelaajat tarvitsevat pelipäivänä enemmän tilaa ympärilleen ja välttelevät katseja puhekontaktia. Toiset taas kaipaavat loukkaantuessaan rauhoittelua ja vakuuttelua siitä, ettei ole mitään hätää. On pelaajia, jotka haluavat ottaa pelimatkoille kuvia omasta pukukoppipaikastaan, jotta kaikki varusteet ovat varmasti mukana, ja he varmistelevat tilannetta myös huoltajalta. Toisille on tärkeää, että luistimen terät vaihdetaan ennen jokaista peliä, tai ettei toppapukua laiteta roikkumaan liian korkealle henkariin, jotta he yltävät siihen helposti.

Joidenkin kohdalla on aina varmistettava, etteivät joukeruokailut sisällä pähkinää tai maitoa ja että huoltolaukku sisältää myös ensiavun allergisiin reaktioihin. Toisten pyykit on pestävä huolella, jottei pesuainejäämät aiheuta iho-reaktioita. Jotkut hikoavat niin paljon, että pyykkikonetta on pyöritettävä pitkällä ohjelmilla lyhyidenkin harjoitusten päätteeksi. On täysin toissijaista, liittyvätkö nämä tarpeet ja tavat esimerkiksi sukupuoleen tai kulttuuriin seikkoihin. Joukkue koostuu ryhmästä yksilöitä, joista kaikkia pitää valmentaa ja huoltaa joka tapauksessa yksilöllisesti.

Kåla tiedostaa, että tyttöjen mukanaolo poikien joukkue toiminnassa herättää harrastajien vanhempien parkkipaikkapuheissa kommentteja ja mutinaa. Jokaiselle pelaajalle paras joukkue mietitään kuitenkin aina seuran valmennusvastaavien kanssa, jolloin tyttöjen tai poikien mukanaolo joukkueessa ei ole koskaan yhden ihmisen päätös.

Päämääränä pelaajien ja joukkueen kehittyminen

Seuroissa pyritään Kålan mukaan kehittämään ensisijaisesti hyviä pelaajia ja joukkueita, eikä niinkään hyviä tyttö- tai poikapelaajia. Kullekin pelaajalle mietitään sukupuolesta riippumatta joukkue, joka kehittää pelaajaa ja joukkuetta parhaiten. Siksi turhalle kategorisoinnille ei ole mitään tarvetta myöskään kielenkäytössä. Pelaajista puhuttaessa voidaan käyttää nimiä tai kehua vaikkapa hyökkääjiä, pakkeja tai joukkuetta. Jos poikajoukkueeseen tulee tyttö, ei sukupuolta tarvitse korostaa muuten kuin mainitsemalla ne käytännöt, joiden mukaan joukkue sen jälkeen toimii.

Kokemustemme valossa kunnioittava käytös ja häveliäisyys urheilijoiden tarpeiden ja tottumusten edessä ei ole keneltäkään pois, elleivät urheilijoiden yksilölliset tottumukset ole selvästi toiminnan tavoitteiden esteenä tai hankaloita yhteistä harrastustoimintaa kohtuuttomasti. Kummallekaan meistä ei ole vielä tullut jääkiekkjoukkueen arjessa sellaista tilannetta, jossa sukupuoli, tai vaikkapa kulttuurinen tausta, uskonto tai sukupuolinen suuntautuminen olisi ollut minkään kielteisen perussyynä.

Olemme valitettavasti kuitenkin molemmat kokeneet tilanteita, joissa huonot käytöstavat ovat aiheuttaneet tarpeetonta mielihäpeää ja hankaloittaneet yhteisten tavoitteiden eteen työskentelyä. Vanha joukkueurheilun sanonta pätee turvallisen ja ammattimaisen harrastuskulttuurin luomiseen: jokainen on vastuussa siitä, mitä tuo mukanaan joukkueeseen. ♦

LÄHTEET

Besnier, N. & Brownell, S. & Carter, T. F. 2018. *The Anthropology of Sport. Bodies, borders, biopolitics.* Oakland: University of California Press.

Koski, P. & Mäenpää, P. 2018. *Suomalaiset liikunta- ja urheiluseurat muutoksessa 1986–2016.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:25.

Miettinen, H. 2022. *Urheilun hätähuuto: Nuoret lopettavat yhä aikaisemmin ja iso osa ei aloita liikuntaharrastusta koskaan.* Helsingin Sanomat, 10.1.2022. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000008529344.html>, viitattu 24.2.2022.

Ojala, A.-L. 2021. *Kaukaloissa kasvaneet.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kaukaloissa_kasvaneet_web.pdf.

Yle.fi. 2021. *Ruuturiippuvuus uhka jo kansanterveydelle.* 5.10.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-5433134>, viitattu 23.2.2022.